ARGUMENTUL INTERDEPENDENȚELOR ÎN RECONSTRUCȚIA ȘTIINȚIFICĂ A DREPTULUI

THE ARGUMENT OF INTERDEPENDENCIES IN THE SCIENTIFIC RECONSTRUCTION OF LAW

Rodica CIOBANU, ***doctor în filosofie,***
Universitatea de Stat din Moldova
rod_rosca@yahoo.com

Rezumat

În conținutul articolului sunt puse în centrul analizelor elemente esențiale ale revizuirii statutului științific al teoriei generale a statului și dreptului. Trecând cu vederea avantajele studiului acestei materii în cadrul formării profesionale a generațiilor de juriști, se pune în centrul atenției analiza dimensiunii epistemice a teoriei generale a dreptului în calitatea de fundament al cercetărilor în domeniu. În special, se reiterează necesitatea revizuirii arsenalului metodologic al teoriei dreptului, luând în considerare cele mai actuale tendințe în vederea reconstrucției acesteia în baza interelaționărilor, colaborărilor și sintezelor, astfel încât să se fundamenteze o metodologie de tip interdisciplinar.

Cuvinte-cheie*: știința dreptului, interdependențe, sinteze, paradigmă științifică, evoluție, cunoașterea dreptului.*

Summary

The article focus on the analyzes of the main elements to revise the scientific status of the general theory of the state and law. Drawing on the advantages to study this subject during the lawyers´ professional training, the epistemic dimension of the general theory of law is central for the analysis, as a fundamental requirement for the research in this field. In particular, it is argued the need to revise the methodological framework of the theory of law taking into account the most recent trends, in order to reconstruct it based on interrelationships, collaborations, and syntheses, to lead to an interdisciplinary methodology.

Keywords: *the science of law, interdependencies, syntheses, scientific paradigm, evolution, knowledge of the law.*

„Știința nu poate avea prin sine însăși autoritate obligatorie.
Dar ea exercită o influență, uneori chiar preponderentă
în producerea dreptului."

Giorgio del Vecchio

Fenomenul juridic este parte integrantă a societății, aflându-se în legătură cu alte fenomene sociale, are trăsături comune precum și caracteristici specifice. Manifestările fenomenelor cu caracter juridic și statal intră în componența societății, se află în legătură cu alte fenomene sociale, au trăsături comune, dar și caracteristici specifice. Din aceste considerente, noțiunea societate este o noțiune-cheie în înțelegerea esenței, conținutului și formei statului și dreptului, considerente ce ne permit formularea a două idei esențiale: una – care indică dependențele dintre diverse elemente ale socialului, alta – care trimite la o relație de dependență dintre drept și celelalte elemente ale sistemului social. Conștienți de faptul că conceptul de societate este polivalent, dar în același timp prioritar în înțelegerea esenței, conținutului și formei dreptului, punem în valoare caracterul unitar dintre material și spiritual, fundamentăm relevanța cercetării științifice pertinente în domeniul dreptului luând în considerare unitatea științelor.

Revista NR 3_2019_.indd 200 03.12.2019 11:28:25

Or, „o lege bună se fece numai dacă ai o știință juridică bună, așa cum este în orice domeniu, precum în medicină sau arhitectură, adică o statornicire juridică sănătoasă întemeiată pe o arhitectură instituțională trainică și temeinică" [1, p.360]. În această ordine de idei, cunoașterea și înțelegerea esenței dreptului trimite la depășirea ariei sale disciplinare și o dublă condiționare: universalitate/generalitate și singularitate, precum și necesitatea asimilării unor tendințe exterioare, necesare și utile pentru dezvăluirea elementelor esențiale care determină finalitățile, funcțiile, rolul dreptului în societate, luând în calcul esența sa socială, culturală, economică, politică etc. Printre multitudinea științelor juridice, datorită specificului obiectului său de studiu, teoria generală a statului și dreptului iese în evidență prin faptul că are un rol fundamental, este genul unui suport pe care se sprijină știința dreptului în ansamblu, iar conceptele elaborate de teoria dreptului constituie fundament pentru științele juridice ramurale. De la teoria dreptului începe studiul dreptului.

Dezvoltarea și argumentarea problematicii

Cu statut de fundament pentru științele juridice ramurale, teoriei generale a statului și dreptului în ultima perioadă din ce în ce mai mult i-a fost contestată utilitatea. Știința dreptului (în sens de teorie a dreptului) este forma metodică de cunoaștere, un ansamblu sistematic de ipoteze și teorii cu privire la realitatea juridică. Segmentările și fragmentările specializării din ce în ce mai înguste din acest început de mileniu au făcut ceea despre ce se vorbea încă în secolul trecut, au reușit să construiască bariere și neînțelegeri între domenii și între reprezentanții acestora. Și atunci, în aceste condiții, ne întrebăm: Oare să nu mai aibă nevoie științele juridice ramurale de delimitări conceptuale, de exlicitări, definiții, clasificări, conceptualizări? Să-și fi preluat oare acest rol o altă materie? Să fie oare realitatea juridică una mai puțin dinamică? Sau poate problematica interferențelor dintre drept și alte tipuri de fenomene sociale, precum politicul, morala, economia etc. este cu nimic distinctă, diferită și nu necesită abordări științifice pertinente, perseverente, obiective etc.?

Sau poate că are dreptate N. T. Nassim, care opinează că mintea umană suferă de trei tulburări atunci când intră în contact cu istoria: a. iluzia înțelegerii, sau modul în care crede fiecare că înțelege ce se petrece într-o lume care devine tot mai complicată (sau mai supusă aleatoriului) decât își dă seama; b. distorsiunea retrospectivă, sau modul în care putem evalua unele aspecte numai după ce faptele au avut loc, ca și cum ar fi privite într-o oglinda retrovizoare (istoria pare mai limpede și mai organizată în cărțile de istorie decât în realitatea empirică); c. evaluarea exagerată a informațiilor factuale și handicapul celor care dețin autoritatea sau sunt învățați, mai ales atunci când aceștia creează categorii — când „platonifică" [2].

Știința dreptului a existat și s-a dezvoltă ca o componentă esențială a unui sistem social complex, iar societatea nu poate fi altfel înțeleasă decât ca o totalitate de oameni, istoric uniți prin relații de natură economică, socială, politică și spirituală, care împart același spațiu, recunosc aceeași autoritate, împărtășesc aceleași valori și se încadrează în același sistem juridic. Privită ca un sistem de teorii, legități și reprezentări,

Revista NR 3_2019_.indd 201 03.12.2019 11:28:25

dar şi ca un sistem menit să declanşeze şi să întreţină procesul de cercetare continuă, centrată pe studierea realităţii juridice, Ştiinţa dreptului cunoaşte astăzi, sub impactul unor revoluţii în plan economic, politic, social, spiritual, o reală afirmare în domenii variate ale societăţii. În acest context, Ştiinţa dreptului are misiunea de a cerceta „legile existenţei şi evoluţiei statului şi dreptului, viaţa insituţiilor politice şi juridice, modalităţile concrete în care aceste instituţii influenţează societatea în globalitatea ei şi suportă la rândul lor influenţa acesteia " [3, p.8-9].

În atare condiţii, Teoria generală a statului şi dreptului este printre singurele discipline ce se înscrie în tendinţele majore din ştiinţa contemporană, manifestându-şi interesul pentru procesele ce au loc la nivel de ştiinţă, în general şi la nivel de realitate juridică, fiind impusă să sesizeze şi să reflecte în conţinutul său particularităţile societăţii aflate în schimbare. Acest fapt se datorează caracterului său general, de ştiinţă juridică fundamentală, care studiază esenţa, conţinutul şi formele sistemului juridic al societăţii dintr-o perspectivă integră. N. Popa evidenţiază istoria comună a societăţii şi dreptului, menţionând că societatea în evoluţia sa „ ... a continuat să creeze reguli sociale (obişnuelnice, morale, religioase etc.) care coexistă cu regulile juridice. Deci, dreptul nu înlătură celelalte norme sociale, el se alătură acestora..." [4, p. 38]. În aceeaşi direcţie se înscriu concepţii ale marilor doctrinari, precum şi cea a lui J. Boden, după care dreptul este pentru oameni, timpuri şi locuri, şi cea împărtăşită de H. Kelsen, care remarca că dreptul este un fenomen condiţionat de timp şi spaţiu, şi mulţi alţii [5]. Profilată ca relevantă şi cu certitudine ca una de importanţă, dimensiunea socială a dreptului „implică analiza locului dreptului şi a realităţii juridice în societate, sistemul legăturilor sale cu celelalte realităţi sociale" [4, p.40].

Mulţi autori, printre care se înscriu I. Ceterchi. şi I. Craiovan [6, p.5], vor aprecia dreptul în calitate de realitate manifestă a societăţii, care este dominată de procese de tranziţie, crize, fluctuaţii, conflicte etc. Într-un cuvânt, am putea spune că există fluctuaţii cu impact pozitiv sau negativ asupra naturii dreptului. Datorită acestor fluctuaţii, ştiinţa dreptului trebuie să ţină pasul, pentru ca să ofere aprecieri, conceptualizări, reglementări, într-un final, cel puţin un minim de ştiinţificitate care ar reflecta realităţile, particularităţile şi evoluţiile din practica socială şi din ştiinţa juridică ramurală. În atare situaţie, care ar putea fi cea mai indicată materie ce ar cuprinde în conţinut această realitate complexă din toate perspectivele existenţei socioculturale umane? Mai mult ca atât, modificările legislative, generalizările conceptuale duc spre necesitatea identificării unor standarde de universalitate şi ştiinţificitate, unice în marea diversitate a materiilor juridice. Gheorghe Mihai şi R. Motica în *Fundamentele dreptului* [7, p.117], făcând referinţă la opinia lui Harre expusă în *Introduction to the logic of the sciences*, opinează că ştiinţa trebuie să fie în stare să satisfacă trei trebuinţe: condensarea cunoştinţelor, prevederea viitorului, şi explicaţia fenomenelor .

În condiţiile actuale, dezvoltarea şi complexitatea cercetării ştiinţifice a făcut ca în acelaşi domeniu să apară subramuri, specialităţi care au contribuit, pe de o parte, la schimbarea mentalităţii oamenilor de ştiinţă, pe de alta, a modificat raporturile dintre domenii ştiinţifice, afirmă C. Enăchescu [8] în lucrarea *Tratat de teoria cercetării*

Revista NR 3_2019_.indd 202 03.12.2019 11:28:25

științifice, opinie la care aderă și mulți alți specialiști. Problema este că: „realitatea pe care o vedem și o trăim este una. Separația pe care o facem între obiectiv și subiectiv este un mod de a gândi metodic realitatea, de a o reprezenta operațional în câmpul conștiinței noastre reflexive. Este o separație metodică pe care o operează gândirea noastră. În fapt este una" [8, p.150]. Astfel, o știință de natură teoretico-metodologică a dreptului ar putea reconstrui paradigma contemporană a dreptului, pornind de la forma normativ-juridică socială, construind modele teoretice explicative prin intermediul ipotezelor, metodelor, teoriilor concurente.

Obișnuit este să fie considerat că fiecare domeniu de cunoaștere are un anumit obiect sau o clasă de obiecte legate între ele prin elemente constitutive și legi comune, ce determină o configurație proprie, o anumită identitate a domeniului științific, care cuprinde mai multe elemente: obiectul cunoașterii; metodologia proprie; limbajul științific, un scop practic care decurge din utilizarea cunoștințelor respective, a anumită teorie privind legile, principiile și dinamica domeniului, câmpul teoretic și aplicativ a cunoștințelor științifice.

Pentru a asigura posibilitatea reunirii cunoștințelor științifice într-un context comun, inteligibil, se impune existența a ceva care să le apropie, un principiu unificator. Adică este necesar un element-cheie, comun ce le-ar putea reuni în cadrul unei realități. F. Mauge, citat de C. Enăchescu [8, p.151], în acest sens indică necesitatea întrunirii a trei condiții:

- Să fie conform unei legi funcționale;
- Această lege să se poată extinde prin extrapolare la elementele ultime izolate sau asociate;
- Pentru a se putea justifica reunirea întregii realități în cadrul aceluiași sistem explicativ, trebuie ca acesta să se aplice atât realității externe a lumii posibile, cât și realității subiective.

Deși, Știința dreptului are o istorie îndelungată, totuși raportată condițiilor tehnologiilor de vârf, a mondializării/globalizării, condiții în care omul trebuie să fie definit nu de o identitate interioară, ci de ansamblul legăturilor pe care le dezvoltă cu mediul său, iar „instituțiile trebuie să cedeze locul unor sisteme flexibile de comunicare, ce permit oamenilor să reacționeze unii în raport cu alții, și să își adapteze reciproc comportamentele într-un ansamblu reticular care se autocontrolează" [9, p.190], reconceptualizarea se impune cu necesitate. „Problema este de a lega, și nu doar de a institui, de a comunica, și nu doar de a ordona, de a norma, și nu doar de a reglementa" [9, p.190]. Similar realității, știința umană constituie o unitate: are un caracter organic și sistemic. „Toate cunoștințele derivă din spiritul omenes, care este unitar și produce între ele o intimă legătură. (...) Este oportun totuși a defini hotarele diferitelor științe, pentru lămurirea conceptelor și funcțiunilor respective și pentru a cunoaște diversele izvoare la care se poate recurge pentru integrarea fiecărei materii" [10].

Literatura juridică a relevat, între altele, „insuficiența științei dreptului în măsura în care aceasta se rezumă la domeniile clasice precum analiza și interpretarea textelor de lege, a jurisprudenței, punerea în ordine logică a dreptului, sau a căuta „bunul drept"

Revista NR 3_2019_.indd 203 03.12.2019 11:28:25

(*de lege ferenda*); pericolul fetișismului conținutului și formei în drept și tendința acestuia de a bloca și limita cunoașterea juridică, necesitatea depășirii crizei dreptului prin apelul în mai mare măsură la necesitatea criteriilor științifice în materia ideologiei legislative și elaborării dreptului" ș.a. [11].

În lucrarea *Inevitabilul în drept* Gh. Mihai indică necesitatea depășirii limitelor cunoașterii științifice în drept pentru a obține un grad mai înalt de obiectivitate, iar „ipostazele contemporane complexe ale termenului știință pot elibera cunoașterea dreptului de a rămâne o cunoaștere doctrinară..." [12, p.58].

În aventura re-evaluării și revizuirii unor arii disciplinare și concepte, cum ar fi însuși conceptul de drept, vom fi nevoiți să depășim aria strictă a unui domeniu, competența oricărei științe particulare, fiind necesară cunoașterea dreptului în toată complexitatea sa (ontologică, logică, axiologică etc.), luând în considerare toate elementele esențiale și comune sistemelor de drept, dar și particularitățile unui anumit sistem, ale unui sistem de drept concret. N. Popa, cu referire la modul în care este nevoie să tratăm dreptul, indică că în societatea tehnologiilor de vârf, a globalizării trăim într-o realitate „marcată de întâlnirea civilizațiilor juridice, juriștii nu mai pot aborda fenomenul doar din perspectiva tradițiilor naționale juridice, ci din perspectiva interdependențelor pe care le impune concurența valorilor juridice aparținând diverselor spații ale dreptului (...). Într-o lume atât de interdependentă, juriștii nu-și mai pot permite luxul abordărilor realizate doar din perspective stric locale" [4, p.10-11].

Din aceste considerente, nu este suficientă parcurgerea raporturilor dintre drept și alte domenii, care permit valorificarea aspectelor constitutive ale dreptului, dar și reconceptualizarea acestor raporturi prin prisma realităților societății contemporane etc. Or, știința dreptului (jurisprudența), cum zice și G. del Vecchio [10] are tangențe, legături cu multe materii, dar cele mai multe dependențe sunt în raport cu filosofia dreptului, care se dovedește a fi una ce continuă să-și mențină relația de actualitate în raport cu procesele prin care trec societățile de astăzi. O primă direcție asupra căreia merită, în acest caz, să ne aplecăm spiritul este spațiul conceptual în care acestea își dau întâlnire. Folosind conceptul general de știință juridică, vom face trimitere, ținând cont de opinia lui M. Manolescu, prioritar la „teoria dreptului, care nu trebuie confundată cu filosofia dreptului sau cu enciclopedia dreptului. Teoria dreptului fiind disciplina care se ocupă cu discriminarea a aceea ce se numește știința dreptului spre deosebire de ceea ce se numește practica dreptului și cu componentele generale ale științei juridice" [13, p.27].

În *Lecții de filosofie juridică* Giorgio del Vecchio, stabilind linii de legătură, dar și diferențe între arii disciplinare, afirmă că filosofia dreptului este „mai veche decât însăși știința dreptului" [10, p. 31], care „are ca obiect deosebitele sisteme, considerate separat la fiecare popor într-un moment dat, spre exemplu: dreptul roman, italian, german etc. Mai mult, o știință juridică nu cuprinde propriu-zis un sistem întreg, ci procedează prin distincțiuni și specificațiuni succesive, luând în considerare o singură parte din acel sistem: drept public sau privat; apoi în mod mai special ca ramuri ale dreptului public: drept constituțional, administrativ, penal, procesual, financiar, internațional,

Revista NR 3_2019_.indd 204 03.12.2019 11:28:25

ecleseastic; ca ramuri ale dreptului privat: dreptul civil şi comercial" [10]. Astfel, în opinia lui Giorgio del Vecchio diferența majoră între știința și filosofia dreptului se referă la modul în care una și cealaltă consideră dreptul: prima în natura lui particulară, a doua în esența lui universală.

Ideea interdependențelor, dar și a reperelor re-evalauărilor, este prezentă în reptrospecțiile asupra delimitării ariilor disciplinare dintre ceea ce se încadrează într-o filosofie a dreptului, în doctrina juridică, în enciclopedia dreptului, în teoria generală a dreptului și chiar într-o metodologie a dreptului. Pentru o mai mare claritate vom recurge la delimitări și unele sinteze asupra relațiilor dintre aceste domenii ce periodic și-a disputat întâietate, și-au contestat reciproc relevanța, au promovat scepticismul în relație cu utilitatea și importanța celorlalte, un gen de rivalitate, dar care nu a fost una nocivă, dar mai degrabă productivă. În contextul problematic profilat până la moment, considerăm oportune clarificările și explicațiile pentru argumentarea alegerii de a utiliza conceptul de știința juridică, astfel încât să stabilim forma și conținutul acestuia.

Cu referire la delimitarea dintre ariile conceptelor menționate, Gh. Avornic [14] indică că abordarea teoretică generală a dreptului spre deosebire de celelalte este de o dată mai recentă, însă preocupări științifice pentru problematica acestui domeniu sunt identificate din cele mai vechi timpuri, perindându-se de-a lungul istoriei spirituale a umanității și având caracter preponderent filosofic. Secolul XIX a fost de bun augur pentru constituirea „filosofiei dreptului ca ramură distinctă a filosofiei și ca disciplină destinată studiului teoretico-filosofic al dreptului" [14, p.16-17]. Filosofia dreptului, ca și filosofia generală, determină principii de gândire și de acțiune și justifică idealuri de urmat, operează în domeniul valorilor. Pornind de la cea mai simplă formulă explicativă a dreptului și revenind la opera unor personalități marcante (Kant, Hegel, Kelsen, N. Bobbio, M. Villey, J.L.Bergel, M. Djuvara, E. Sperantia, S. Popescu, ș.m.a.), vom avea o abordare convergentă a ariei disciplinare a filosofiei dreptului cu cea a teoriei dreptului. M. Djuvara [15] în lucrarea *Teoria generală a dreptului* face referință la faptul că nu există domenii de activitate, știință care să nu să se lege cu știința universală, pentru că în opinia acestuia tezele filosofiei dreptului servesc în calitate de fundament pentru explicarea și aplicarea dreptului. Iar E. Sperantia [16, p.192] pune în valoare sarcina prioritară a filosofiei dreptului, care „să stabilească fundamentul finalității și al justificării morale a principiilor unei bune legislațiuni".

În opinia lui Gh. Avornic, [14, p.16-17] noțiunile *filosofia dreptului* și *enciclopedia dreptului* se referă la unul și același cadru problematic, este doar o diferență de terminologie folosită în diferite contexte, în unele țări fiind utilizată noțiunea *filosofia dreptului*, în altele – *enciclopedia dreptului*. Conform DEX [17], prin *enciclopedie* înțelegem: - ansamblu de cunoștințe multilaterale organizate metodic; - cunoștințe amănunțite dintr-un singur domeniu sau din toate domeniile, sistematizate alfabetic ori pe probleme sau ramuri de știință; - totalitatea cunoștințelor omenești întrunite în aceeași operă;- totalitatea unei singure științe: cum ar fi enciclopedia dreptului. În același timp începe să se contureze un domeniu separat „cu caracter mixt juridico-filosofic în care ponderea teoretico-juridică sau filosofică varia de la un autor la altul" [6, p. 9-10].

Revista NR 3_2019_.indd 205 03.12.2019 11:28:25

Astfel, teoria generală a statului și dreptului, în formula pentru care optează mai mulți autori, printre care și autorul lucrării *Teoria generală a dreptului*, menționează: „După părerea noastră, mai reușit ar fi ca această disciplină didactică să se numească Teoria generală a statului și dreptului, deoarece, un viitor jurist trebuie să posede cunoștințe atât din domeniul dreptului, cât și al statului, iar această disciplină – să formeze fundamentul studiilor pentru toate științele juridice, inclusiv cele statale" [14, p.18].

În lucrarea *Istoria doctrinelor politice și de drept* se realizează dintr-o perspectivă la fel didacticistă (dat fiind faptul că lucrarea este una de sinteză dedicată activității didactice) o explicitarea și delimitate dintre termenii cu care se operează în contextul unei abordări retrospective. Astfel, se indică că „teoria reprezintă forma sistematizată a cunoștințelor cu privire la realitate (naturală și/sau socială), prin intermediul căreia se prezintă informațiile esențiale cu privire la domeniul care este supus descrierii și explicației", iar doctrina este „sistemul cunoștințelor teoretice, susținut de un cercetător, școală, confesiune, partid politic, stat etc., cu privire la un oarecare domeniu al realității" [18, p.6-7]. În opinia autorilor lucrării citate diferența dintre doctrină și teorie este determinată de gradul de generalizare al cunoștințelor și prezența elementului subiectiv-ideologic. În DEX [17] se indică că doctrina reprezintă fie totalitatea principiilor unui sistem (politic, științific, religios etc.); fie ansamblul principiilor dintr-o ramură a cunoașterii.

Mai mulți autori împărtășesc viziunea care mai degrabă optează pentru doctrina juridică decât pentru filosofia dreptului, considerând că însuși termenul de doctrină ne orientează spre mai multe înțelesuri: teorie, opinie, dogmă, învățătură. Dicționarul Enciclopedic Român [19, p.550] ne indică că doctrina se referă la totalitatea principiilor, tezelor fundamentale ale unui sistem politic sau religios, exprimând ideologia clasei ce-i revine . LAROOUSSE ne orientează spre înțelegerea doctrinei ca: 1. Un ansamblu de credințe, opinii sau principii religioase, ale unei școli literare, artistice, filosofice, ale unui sistem politic, economic etc.; 2. Ansamblul lucrărilor care au ca obiectiv să expună sau să interpreteze dreptul. O primă întrebare referitoare la utilizarea termenului doctrină este dacă aceasta aparține sau nu științei juridice. Răspunsul este oferit de Gh. Mihai, care menționează: „Dreptul – fenomen social, ansamblul normelor de conduită ca drept obiectiv, ansamblul normelor juridice dintr-o ramură de drept, dintr-o instituție, dintr-un act normativ etc. – face obiectul analizelor opinabile care constituie doctrina juridică" [7, p.117].

Operând delimitări conceptuale asupra semnificațiilor noțiunilor doctrină juridică/știință juridică/cunoaștere, V.Stelian Bădescu argumentează că modul în care sunt folosite aceste noțiuni controlează decisiv modul în care sunt înțelese cunoașterea juridică, natura și potențialul acesteia, cu implicații majore asupra practicii juridice și sociale. „Prin prescripțiile sale generale doctrina juridică a relevat standarde de raționalitate, a dezvoltat implicit o teorie a argumentării, faptul că cercetarea dreptului implică o anumită poziție filosofică, deschizandu-se tot mai mult spre orizontul cunoașterii științifice în drept" [1, p.374].

La întrebarea: În ce constă influența doctrinei juridice asupra dreptului și practicii

Revista NR 3_2019_.indd 206 03.12.2019 11:28:25

juridice?, răspunsul îl găsim formulat de către S. Popescu [20, pp.190-201], care va identifica mai multe beneficii pe care le are doctrina asupra dreptului, menționând asigurarea preciziei, coerenței și unei structuri transparente, promovarea justiției și moralității, înnoirea interpretării vechiului drept, promovarea încrederii în drept, promovarea globalizării dreptului și a stabilității, într-o lume dominată de dinamici, într-un final, ea, doctrina, este chemată să răspundă problemelor vieții juridice.

Vom încheia această interrelaționare dintre noțiunile cu care se operează, nu fără a face referință la opinia a câtorva autori, opinii care sunt chemate să aibă rolul de generalizări, dar și de deschideri a noi orizonturi problematice, având ca referențial realitatea în care sunt chemate a fi implicate. După opinia exprimată de Kelsen [21], teoria dreptului și filosofia dreptului sunt două ramuri ale cunoașterii științifice mai mult complementare decât concurente. Or, „ca orice știință care începe în relativ, științele juridice sunt construite pe fundamente care nu sunt explicitate de către ele, căci, dacă știința ar fundamenta fundamentele, ea ar trebui să fundamenteze fundamentele fundamentelor ș.a.m.d. (...) principiile științelor juridice sunt de fapt presupoziții, asumpții pe care se întemeiază știința, fără a fi ele însele întemeiate în interiorul științei" [22, p.6] În același timp, remarcabila observație a profesorului Craiovan indică direcții clare în care trebuie să fie orientată știința dreptului. „Departe de a fi o simplă aplicație deductivă a filosofiei pe teren juridic sau o „înălțare speculativă" a dreptului la orizontul filosofiei, aceasta – filosofia dreptului - implică relații complexe, între filosofie și drept, directe și mediate, zone de confluență, interferență dar și de conflict, elemente generale și fizionomii specifice, întrebări filosofice imperative adresate filosofiei de pe teren juridic, geneză, reușite, eșecuri și orizonturi proprii" [23, p.41].

În consecință, din dezbaterea de până la moment cu claritate, delimităm o dimensiune didacticistă a teoriei generale a dreptului, dar și una epistemică, care stabilește standardele de științificitate, dar și modele explicative pentru arii distincte ale realității juridice, și, probabil, se întrezărește și își face loc și una de natură valorizatoare/sau normativă.

Dacă în primul caz, cel didactic, obiectivele sunt unele ce se pretează prioritar pe realizarea funcției de cunoaștere și înțelegere, pentru că „teoria generală a statului și dreptului reprezintă o disciplină premergătoare, introductivă în studierea problemelor fundamentale ale statului și dreptului, de către studenți" [24, p.3], atunci în cel de-al doilea caz, epistemic, obiectivele sunt mult mai complexe, fiindcă trebuie să înglobeze standardele epistemologiei contemporane, considerent ce impune de a se opera cu teorii, concepte, metode, principii etc. În cel de-al treilea caz facem trimitere la natura umană a dreptului, dar și la aspirația de echilibru spiritual de care are nevoie omul, chiar fiind perceput dintr-o perspectivă a lui *homo juridicus*.

Nu pentru a fi interpretat de a fi neglijate, dar mai degrabă în numele exhaustivității, concretizăm că în cadrul acestui demers, în acest conținut, vom oferi prioritate dimensiunii epistemice a dreptului, care oferă forma metodică de cunoaștere, este ansamblul sistematic de ipoteze și teorii cu privire la o anume realitate, reprezintă imaginea integră a domeniului la care se raportează etc. De ce? Pentru a răspunde

Revista NR 3_2019_.indd 207 03.12.2019 11:28:25

la câteva întrebări: Care sunt particularitățile științei juridice în contemporaneitate? Face față ea oare dinamicii sociale? Reflectă problematica interferențelor? etc. Dar și pentru că „atitudinea științei dreptului în contemporaneitate față de alte științe, față de filosofie, inclusiv la nivel metodologic, nu mai poate fi aceea de ignorare, nici măcar de conexiune sau interacțiune, ci de penetrare și integrare (...). Investigația științifică în drept se configurează și ea integrând în dimensiunile sale reflecția filosofică (...) spiritul științific contemporan, socialitatea timpului nostru" [25, p.11]. Precum și pentru că „diferența de esență dintre adevărul științific și cel filosofic, deopotrivă trebuitoare spiritului uman, împreună cu celelalte determinări ale sale sub aspect etic, politic, estetic etc., nu constituie un factor de excluziune reciprocă; ea actualizează permanent complementaritatea lor, fără de care nu e posibilă integralitatea cunoașterii, în ultimă instanță a însuși spiritului omenesc" [26, p.11].

Teoria generală a dreptului, aflându-se la limita dintre abordarea generalizantă a filosofiei și cea particular - pragmatică a științelor ramurale, pentru a da dovadă de *maturitate intelectuală* include în egală măsură idee, esență, conținut și formă, metode și principii. „Ca fenomen social aparte și ca formă specifică de activitate umană, știința nu poate fi privită doar ca un sistem de idei, reprezentări, teorii (imagine statică), ci și ca un sistem care se dezvoltă, produce continuu cunoștiințe, ca valori spirituale (imagine dinamică)" [4, p.1]. În tendința sa spre globalitate, știința dreptului, prin intermediul teoriei generale a dreptului, oferă concepte, categorii, principii, instrumente prin care apropie teoria de practică.

Dacă încercăm interpretarea interdependenței dintre general și particular, adică teorie și teoria dreptului, vom sesiza o relație generică care se regăsește în formula unei relații specifice de la general spre particular în știința dreptului. Particularitățile acestei interconexiuni, prin extensie, pot fi identificate în relațiile dintre teoria dreptului și științele juridice particulare. Pentru o mai mare exactitate vom recurge la explicațiile asupra a ceea ce indică literatura din domeniul *Teoriei și metodologiei științelor* cu referire la înțelesurile noțiunii teorie, pentru ca ulterior să urmărim modalitatea în care acestea sunt prezente în formula *teoria dreptului*. Pentru început vom remarca că, contemporanietatea a „accentuat rolul crucial al teoriilor, înlăturând treptat concepția că experiența poate fi neutră (...). Se pare că totul este dirijat de teorie", menționează R. Trigg [27, p.23]. Prin teorie (*theoria* în greacă) se subânțelege „acțiunea de a observa și reprezintă cunoașterea speculativă, independentă de explicații, dar și de ansamblul de teoreme și legi organizate sistemic, dar supusă unei verificări experimentale. Teoria științifică este un ansamblu organizat și coerent de idei, privind un domeniu particular de cunoștințe, care integrează un mare număr de fapte și de legi în jurul câtorva principii fundamentale" [28, p.15]. În același timp, „nu mai avem o orientare necesară spre locul unde căutăm justificarea teoriilor și nici dacă există o teorie generală asupra lumii externe ca o orientare pentru practica științei, pentru susținerea unor teorii particulare. Doar folosirea unei multitudini de forme de credință pe care ni le imaginăm constituie cunoașterea (..). Filosofia fundamentează știința, pe când istoria arată cum s-a născut ea în mod real" [27, p.25]. Teoria determină observațiile, în loc ca observațiile

Revista NR 3_2019_.indd 208 03.12.2019 11:28:25

să determine teoria. Adică formula teoretică a explicației asupra statului de drept, principiilor statului democratic ne determină să urmărim, să observăm ceea ce se întâmplă la nivel de practică social statală concretă și în momentul în care generalizările noastre asupra realității sociale care au declarat ar trebui să fie în concordanță cu acestea, dar în realitate s-ar putea preta pe o altă teorie, rezultă că teoria ne ajută sau chiar ne indică ceea ce nu am observat anterior. Astfel, „schimbarea teoriilor științifice schimbă concepțiile noastre despre realitate" [27, p.26].

F. King ne orientează în explicațiile sale asupra dimensiunii instrumentale a teoriei, care facilitează determinarea modului „în care ne construim o lume inteligibilă din întâmplări individuale – cum anume ne formulăm variabilele care ne organizează observațiile separate în modele ce pot fi înțelese, cum împletim aceste variabile în rețele de relații empirice, cum îmbinăm aceste relații astfel încât să creăm acea perspectivă amplă care este esențială pentru înțelegerea generală" [29, p.18]. În același timp, C. Enăchescu reiterează relevanța teoriilor pentru activitatea intelectuală. Conform opiniei acestuia „teoriile sunt indispensabile oricărei gândiri științifice (...), sunt construcții intelectuale prin care un anumit număr de legi sunt legate de un principiu din care ele pot fi deduse în mod riguros: teoria este astfel considerată ca fiind intermediară între ipoteze și sistem. (...) Orice teorie științifică duce în final la construirea unui sistem de cunoaștere, reprezentând un domeniu științific anumit. El rezultă din „sistematizarea coerentă" a datelor rezultate din cercetarea științifică" [8, p.286-287]. Ba mai mult ca atât, C. Enăchescu scoate în evidență caracteristicile teoriei, menționând că acestea trebuie să fie fecunde, clare, inteligibile și „deschise oricărei înțelegeri, pentru ca din ele să se poată dezvolta în continuare cunoștințe noi să constituie un sistem coerent menit să exprime natura și conținutul unei discipline științifice (...) să poată fi transmisă și receptată în plan didactic" [8, p.287].

În lucrarea Întroducere *în metodologia cercetării* științifice [28, p.15] este analizat și explicat prin raportare la origini noțiunile teorie și lege științifică. Astfel, se menționează că o lege științifică nu se reduce la un enunț general verificabil prin observații sau experimente, deoarece ea trebuie să îndeplinească și mai multe condiții: - să exprime un raport universal; - să posede un înalt grad de generalitate; - să stabilească relații între fenomene măsurate; - să nu ignore conceptele calitative. Cu referire la termenul *teorie*, aceiași autori, făcând referință la *Le Petit Larousse,* menționează că „cuvântul teorie provine din cuvântul grecesc *theoria* - acțiunea de a observa și reprezintă cunoașterea speculativă, independentă de explicații, dar și de ansamblul de teoreme și legi organizate sistemic, dar supusă unei verificări experimentale.

Cunoștințele noastre teoretice sunt folosite pentru a explica procesele din societate, pentru a suluționa probleme cotidiene, pentru a formula în baza faptelor reguli, pentru a generaliza etc., pentru că teoria „determină modul în care ne construim o lume inteligibilă din întâmplări individuale" [29, p.18]. Și în măsura în care căutăm să realizăm anumite reforme în societate pe baza înțelegerii noastre teoretice, inevitabil trebuie să revenim la științele sociale, care trebuie să constituie un domeniu de studiu esențial. Din această foarte succintă punere în evidență a ceea ce se conține în conținutul ter-

Revista NR 3_2019_.indd 209 03.12.2019 11:28:25

menului *teorie*, revenind pe terenul teoriei dreptului, vom încerca să urmărim modalitatea în care acestea se regăsesc în acest caz particular științific, dar și a modului în care acestea devin facile aplicării și utile științelor juridice particulare. Nu putem să nu fim la acest capitol în acord cu opinia lui A. Supiot [9], care reușește o paralelă etraordinară de relevantă pentru descrierea unei interrelaționări de importanță majoră pentru înțelegerea relevanței regândirii științei dreptului. Astfel, cu referire la relevanța dreptului în prezent, acesta indică: „Așa cum libertatea cuvântului și posibilitatea de a comunica nu ar fi posibilă fără dogmaticitatea limbii, tot așa oamenii nu ar putea să trăiască liber și în bună înțelegere fără dogmaticitatea Dreptului" [9, p.21]. Mai mult ca atât, Supiot descrie și direcția în care trebuie orientată cercetarea în drept, care din conținut exprimă abordarea convergentă, interdisciplinară și interelaționară ce exprimă una dintre tendințele majore ale epistemologiei contemporane, cea a interdependenților și a unității lumii. „Studiul dreptului are nevoie de savanți și de erudiți capabili să înțeleagă mizele morale, economice și sociale care dau sens tehnicii juridice..." [9, p.28].

Chiar dacă nu este de o absolută noutate această modalitate de abordare a interdependențelor, pe terenul dreptului a fost foarte puțin valorificată. Cea mai simplă formulă de la care vom porni în direcția valorificării interdependenților, în vederea confirmării relevanței abordărilor de tip interdisciplinar, vom urmări modalitatea în care acestea sunt reflectate de diverși autori, unii dintre aceștia punând în valoare rezultatul interdependențelor, alții – mecanismul de realizare, alții – avantajele etc**.** În acest context, M. Dogan și R. Pahre [30] fac referință la existența în științele sociale a unor teorii care în timp nu doar și-au dovedit caracterul interdisciplinar, au continuat să fie valorificate în cele mai diverse domenii ale socialului și umanului. În particular, aceștia fac referință la așa teorii precum: teoria contractului social, teoria separațiilor puterilor în stat. „Două subdiscipline pot, fiecare, sugera teorii prin care se încearcă explicarea unui fenomen dat, sau prin care se explică efectiv aspecte ale acestui fenomen (...). Anumite teorii au o arie de aplicabilitate uimitor de vastă și au fost împrumutate în numeroase alte sectoare" [30, p. 155-156]

În contextul științelor juridice, teoriei generale a statului și dreptului îi este proprie „atât perspectiva filosofică a cercetării fenomenului juridic, cât și studiul cauzelor concrete, a formelor de manifestare a realității juridice" [4, p.7] dar chiar dacă aceste două domenii sunt apropiate prin faptul că ne oferă o concepție generală despre drept, totuși, în opinia lui N. Popa, ele nu trebuiesc confundate, fiecare dintre propriul standard disciplinar și cu un statut epistemic specific. Ne întrebăm dacă ar fi excluse toate elementele considerate exterioare dreptului, ce ar rămâne, și ar fi dreptul atunci autosuficient, fără esența sa universală sau/și particulară? „Diferența între știința și filosofia dreptului constă anume în modul în care una și cealaltă consideră dreptul: prima în natura lui particulară, a doua în esența lui universală. Este clar că nici o știință juridică specială nu poate să ne spună *SIC ET SIMPLICITER* ce este dreptul în universal, ci poate numai să ne spună ce este dreptul în particular" [31, p.7]. Cu referire la problematica și relevanța interdependențelor, I. Huma remarcă: „Relația

Revista NR 3_2019_.indd 210 03.12.2019 11:28:25

generică știință-filosofie își regăsește exigențele, ca mod de punere a problemei, și în planul, specific, al raportului filosofiei dreptului cu teoria generală a dreptului, al cărei statut ... antrenează preocupante implicații filosofice, cu întrebări mereu actuale și cu răspunsuri controversate " [26, p.11].

De ce atunci s-a insistat atât de mult pe stabilirea granițelor, liniilor de demarcație între filosofie și drept? În particular, poate fi în acest context făcută referință și la o teorie pură a dreptului (Kelsen), care promova excluderea impurităților din drept, totuși purificarea dreptului, de tot ceea ce este exterior ar putea duce la extreme. Pozitivismul juridic în acest sens nu a putut, probabil, să prevadă devalorizarea dreptului din punct de vedere teoretic, dar și aplicativ, prin contradicții majore dintre teorie și practică, uneori apreciat la nivel de societate ca decizii sau comportamente a-morale și chiar ilegale, determinând creșterea nihilismului juridic. Din perspectivă scientistă, orice problemă normativă ține de domeniul faptelor și dreptul trebuie doar să accelereze viitorul normativității revelate de știință. Este o extremitate ce trebuie evitată. Raportat acestei stări de lucruri, filosofia oferă esență umană științei dreptului, cel puțin prin unul dintre principiile dreptului, cel al umanismului, dar în același timp, datorită valorilor pe care s-a construit (dreptate, libertate, echitate, justiție etc.), dreptul are esență filosofică, altfel ar fi barbar. Astfel, care este direcția în care trebuie valorificat dreptul: în cea a delimitărilor, sau a conexiunilor?

Pedalând pe relevanța colaborării reciproc avantajoase dintre drept și filosofie, vom vedea că este una cu o istorie îndelungată. Această cooperare este prezentă chiar și în spațiul românesc. Odată cu înființarea Academiei Mihăilene din Iași a fost deschisă Facultatea de Filosofie și Drept, unde se preda cursul de Drept natural în învățământul național din Moldova, despre care cercetătorul D. Grama menționează în *Tendințele evoluției doctrinelor juridice în Moldova* [32, 198]. D. Grama remarcă prelegerile lui Semion Bărnuțiu, doctor în drept, titular la Catedra de Drept Natural de la Facultatea de Filosofie și Juridică, care erau apreciate de studenți, cât și referințele făcute la opera lui M. Djuvara. Cu atât mai mult, regăsim această conexiune urmărind retrospectiv istoria gândirii filosofice din Antichitate până în prezent, dar și opțiunea filosofiei clasice germane de a fundamenta o filosofie a dreptului, care deschide drumul unor studii de referință în domeniu, ce nu doar determină statutul epistemic al dreptului în tabloul general al științei, dar identifică și interferențe, suprapuneri și arii disciplinare specifice.

În acest sens, referințele lui N. Popa asupra locului pe care îl are dreptul în tabloul general al științelor indică poziția distinctă a acesteia datorată specificității obiectului de cercetare (realității juridice), „cât și prin relativa sa autonomie metodologică" [4, p.2]. Același autor indică interdependențele dintre arii distincte ale cunoașterii umane. „Știința dreptului nu se oprește la studiul normei juridice, al jurisprudenței, al contractului etc., ea supune unui amplu proces explicativ contextul social-cultural în care apar și își duc viața normele și instituțiile juridice, colaborând în acest proces cu toate științele sociale – economie politică, istorie, sociologie, demografie, statistică etc." [4, p.3]. Datorită acestor interconexiuni, „în baza unei abordări inter și pluridisciplinare, cunoașterea fenomenului juridic poate fi serios amplificată prin sesizarea unor aspecte

Revista NR 3_2019_.indd 211 03.12.2019 11:28:25

ce scapă în mod fatal în cadrul studiului realizat doar în interiorul științei dreptului" [4, p.4]. Importanța interconexiunilor disciplinare este pusă în evidență și de I. Craiovan, după care *dreptul* este produs al lui *homo juridicus,* elaborat și aplicat prin acțiunea agenților sociali, a interacțiunilor și mecanismelor sociale, configurând relațiile sociale în absența cărora ar fi lipsit de semnificație, element de prim rang al controlului social, expresie normativă specifică socialului - este el însuși socialitate. (...) Ce am putea înțelege, de pildă, prin complexa instituție a răspunderii juridice fără apelul la ideea de responsabilitate socială și la concepția asupra societății și omului?" [23, p.76]. Opinia dată pe larg este valorificată de autorii mai multor lucrări din domeniul teoriei dreptului. Spre exemplu, D. Baltag, în context național este identificat cu cercetările din domeniu răspunderii juridice, dar chiar raportat unui domeniu particular ca acesta, oricum o abordare pertinentă a problemeticii răspunderii juridice, nu poate fi tratată altfel decât prin prisma unor interdependențe dintre procesele sociale, dinamica dreptului și acțiunea umană, aflată la limita dintre libertate și responsabilitate.

Totodată, dacă cineva ar mai putea insista asupra întrebării: *De ce teoria generală a dreptului*?, Atunci răspunsul ar putea fi unul extrem de simplu, avându-și sursa în caracterul dinamic al realității sociale, în faptul că lumea în care trăim se află în proces de schimbare și tranziție, ceea ce afirma și T. Kuhn, citat de Trigg R.: „Se acceptă în general că schimbarea teoriilor științifice schimbă concepțiile noastre despre realitate, dar nu putem să nu ne întrebăm dacă schimbarea are loc în sensul în care se schimbă într-adevăr realitatea și dacă putem vorbi despre o realitate independentă de concepțiile noastre" [27, p.26]. Probabil, că din acest context putem profila una dintre întrebările esențiale asupra căreia trebuie să revenim de fiecare dată la momentul în care re-gândim știința dreptului: relația realitate juridică și activitate juridică, relația dintre realitate socială și reglementarea juridică, relația dintre realitate și teoria juridică etc. Or, interdependențele se dovedesc a fi relevante: interdependențe între arii de gândire, între teorii, metode etc. Mai mult ca atât interdependențele determină sinteze de natură disciplinară, interdisciplinare, multidisciplinare, generalizări și problematizări asupra ariilor realităților sociale, deschideri pentru viitor. De asemeni, prin construcția unor sinteze dintre domeniile cunoașteri științifice, ceea ce este oferit de interdisciplinaritate, devine aplicabil depășirii crizei științei dreptului. Incontestabil că nu poate exista o știință universală, în schimb o teorie a științei este absolut necesară în toate domeniile, implicit și în drept.

În analiza științifică a dreptului aspectele tehnice rămân a fi absolut necesare, dar nu și suficiente, or, așa cum indică S. Popescu [20, p.192], pană la urmă, un fapt de cultură juridică este decisiv pentru soluția practică care concepe societatea ca fiind organizată pe bază ierarhică, în așa fel încât există o puternică identitate de atitudini, moravuri și de comportamente între membrii aceluiași grup. Grupul, societatea, statul reprezintă elementele centrale la care se raportează totul. Ele furnizează individului securitate, sănătate publică, protecție socială.

Revista NR 3_2019_.indd 212 03.12.2019 11:28:25

În opinia noastră, cercetarea științifică în drept, datorită particularităților sale, se încadrează în cercetare de tip acțiune, caracterizată de trei elemente-cheie: caracter participativ; caracter democratic, cercetare cu schimbare. În cazul nostru, anume aceasta este direcția în care încercăm să ne încadrăm. Având ca bază setul de obiective asociate cercetătorului, cercetarea-acțiune, spre deosebire de celelalte tipuri (cercetări descriptive; cercetări experimentale; și cercetare teoretică), „urmărește două scopuri: obținerea de noi cunoștințe și schimbarea realității prin acțiune. Numită și operațională, interactivă, participativă, implicată, cercetarea – acțiune este caracterizată de o problematică ce își are originea în centrul comunității sau al mediului de lucru; un scop ce urmărește de a ameliora fundamental viața persoanelor supuse unei transformări structurale; implicarea activă a persoanelor din comunitate sau din mediul de profesional de activitate la controlul de ansamblu al procesului de cercetare; cercetarea participativă urmărește declanșarea acțiunii, întărind să determine conștientizarea de către persoane a sentimentului propriilor capacități etc. [28]. Cu referire la acest tip de cercetare, S. Chelcea [33] menționează prin ce aceasta se diferențiază de alte tipuri, și indică prezența unei finalități de natură practică; este participativă prin colaborarea cercetătorului cu populația studiată; este emancipatoare; este interpretativă, deoarece acordă importanță punctelor de vedere diferite, are o orientare critică, vizând schimbarea situație.

Ca rezultat, într-un caz ținând cont de caracterul și particularitățile cercetării și cunoașterii științifice în drept, în altul – profilat conceptul de interrelaționare și sinteză se face necesară evidențierea și profilarea metodologiei de tip interdisciplinar în drept. Profilat conceptul de sinteză în cadrul cunoașterii juridice, explicitează și plasarea pe terenul dreptului a ideii de interdisciplinaritate (în special dacă revenim și la un alt fapt, anume acel care atestă o dimensiune profund interdisciplinară a științelor sociale și umanitare de la origini, poate mai mult decât în alte domenii se manifestă acest fenomen în știința dreptului). Ce urmărește de fapt interdisciplinaritatea? „Explicarea limitelor care separă științele, a celor zone comune ale unor domenii științifice diferite între ele, dar învecinate. Mai mult însă, interdisciplinaritatea se înfățișează ca un mod de a gândi sintetic (...) interdisciplinaritatea este astfel modul de a gândi global cunoștințele științifice (...) în primul rând pe cele direct înrudite. Dacă fiecare știință în parte are un domeniu specific, strict delimitat și propriu, interdisciplinaritatea este cea care vede de sus întregul câmp epistemic. Aceasta va duce la constituirea unei teorii general-universale a științei" [8, p.153].

În consecință, luând în considerare cele menționate, teoria dreptului, datorită adoptării metodologiei interdisciplinare și valorificării acesteia, va reuși să-și reafirme și să-și mențină statutul de teorie generală, dar și să-și reconfirme utilitatea teoretică și cea practică.

În acest sens, Ion Craiovan (pentru care interdisciplinaritatea reprezintă un fapt intrinsec analizei dreptului) într-un mod tranșant indică necesitatea ieșirii din labirintul juridic pornind de la constatarea că scrierile despre drept care vizează analiza științifică a dreptului cunosc o arie din ce în ce mai largă și în care se impun lucrările

Revista NR 3_2019_.indd 213 03.12.2019 11:28:25

dedicate studiului științelor juridice sau fac exegeza dreptului pozitiv [23], [25], [34]. Adoptarea metodologiei interdisciplinarității nu presupune o modificare a tiparelor clasice ale științelor particulare și nici ale metodologiei acestora, ci căutarea și descoperirea elementelor și principiilor comune, pentru a fi reformulate într-un limbaj nou, într-o nouă formă explicativă, acceptate de specialiștii din domeniu și folosită pentru a aprecia, interpreta, soluționa etc. probleme cotidiene, dar și a fi sursă teoretico-metodologică pentru științele ramurale și nu numai. Teoria în acest caz devine un mod de gândire global, un spațiu epistemic în care se operează sinteza cunoștințelor, „ajungându-se la o explicație superioară, la o înțelegere lărgită a realității [8, p153].

Or, așa cum opinează I. Craiovan, opinie cu care în totalitate ne exprimăm acordul: „Identitatea, specificitatea și complexitatea fenomenului juridic nu pot fi explorate în planul cunoașterii, numai ca expresii particulare ale normativității sociale, care să impună în mod mecanic anumite rezultate ale cunoașterii socialului. Fără a exclude acest plan, trebuie reținută în același timp o mișcare proprie în cunoașterea juridică, mișcare care se dezvoltă „dinspre" juridicitate și care desigur interacționează și interferează cu celelalte zone ale cunoașterii sociale". [25, p.68]

Generalizare

Începând cu cea dea două jumătate a sec.XX asistăm la procese ce se derulează cu o rapiditate fără precedent, la care științele sociale și cele umanitare prin particularitățile lor disciplinare practic devin incapabile să țină pasul, dar, dintr-o altă perspectivă, ele încep să intre în competiție cu științele de tip experimental în cursa supraviețuirii umanității. Mai mult ca atât, deschiderile, fluctuațiile, tranzițiile, mondializarea etc. impun alte modele de abordare a problemelor din perspectivă convergentă, teoretică și aplicativă, generală și singulară, disciplinară și multidisciplinară. În consecință, lucrurile au început să se schimbe. Cercetătătorii din cele mai diverse domenii de activitate au început să revină asupra cadrului teoretico-metodologic al socialului și umanului. Mai mult chiar, domenii care se considerau absolut străine sau își disputau întâietatea au început să colaboreze. Asta s-a întâmplat și cu științele sociale și cu cele umanitare, care inițial s-au separat, apoi au revenit și au început să colaboreze, să se apropie. Extremele au început să se unească, dar această unificare avea mai degrabă un caracter declarativ decât un suport real, deoarece fiecare domeniu al științelor sociale a fost construită pe metodologii diferite. Din aceste considerente, spre finele sec.XX, din ce în ce mai mult a început să fie resimțită necesitatea înțelegerii socialului (societății) prin metodologii de tip integrat, prin raportare la relațiile interumane, intersociale, interdomenii etc.

Astfel, dilema social sau individual, social sau umanitar pierde sensul teoretico-practic anterior: se realizează conștientizarea faptului că socialul, dinamica socialului nu poate fi realizată fără a ne referi la existența, relațiile și dezvoltarea omului. Aceasta semnifică faptul că nici metodologia științelor sociale, fundamentată pe reducționism, nici cunoașterea umanitară, determinată de reacții la reducționism, nu pot fi un suport sigur pentru o înțelegere adecvată, corectă, veridică a dinamicii sociale și a colaborării productive între abordarea socială și cea umanitară. În consecință s-a constatat că rela-

Revista NR 3_2019_.indd 214 03.12.2019 11:28:26

țiile dintre discipline, dintre obiectul cunoașterii și metodele de cunoaștere sunt limitate atât din punct de vedere istoric, cât și din punct de vedere metodologic. Înțelegerea acestui lucru a contribuit la cristalizarea a noi paradigme științifice, în care disciplinele sunt determinate nu doar de obiectul său de studiu și metodele sale, dar și de problemele sociale, de tipul de activitate a omului, exterioare unor interese științifice particulare.

Nimic original nu va fi în a spune că problemele ce constituie obiect de cercetare pentru științele sociale sau cele umanitare sunt determinate de acele realități prin care trece societatea umană și care încearcă să găsească soluții, să identifice rețeta unei vieți mai bune. Dar oare marea complexitate a vieții în comun poate fi segmentată și fărâmițată astfel încât să nu existe realități ce se pretează unui singur domeniu științific (fie politic, fie juridic, fie economic, fie psihologic etc)? Totodată, dacă dreptul nu poate fi explicat numai prin el însuși, atunci este necesar ca să punem în concurs mai multe perspective de abordare, iar cercetarea fenomenului juridic va solicita articularea diverselor puncte de vedere. Credem că nu este atât de ușor să ai granițe bine conturate între domenii. Corespunzător acestor situații și se pune problema regândirii formelor de manifestare a procesului de integrare. Sigur că colaborarea dintre domenii în vederea schimbului de metode, a obiectului de studiu are o importanță particulară, dat fiind faptul că trebuie să mențină, să păstreze cultura unor anumite domenii, profesionalismul dictat de acesta. În schimb, înseși interdependențele, sintezele se manifestă ca forme de colaborare interdisciplinară, și nu sunt neapărat impuse printr-o metodologie interdisciplinară, dar de legătura acestora cu problemele existenței individului și societății.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Bădescu V.-S. Ştiința juridică românească şi problemele ei actuale. În: Studii şi comunicări /DIS. Vol. XI, 2018.
2. Nassim N.T. Lebăda neagră. Impactul foarte puțin probabilului. Bucureşti: Curtea Veche, 2010. [on-line] https://kupdf.net/download/taleb-nassim-nicholas-lebada-neagra-v09_5a861de6e2b6f5 ca5329 b699_pdf (vizitat 23.08.2019)
3. Voicu C., Voicu A.C. Teoria generală a dreptului. Bucureşti: Editura Univers Juridic, 2019.
4. Popa N. Teoria generală a dreptului. Bucureşti: Editura: C.H. Beck, 2008.
5. În acest sens se pot consulta lucrările: Pohoață G. Antologie de filosofie juridică. Bucureşti: Editura Pro Universitaria, 2017; Iliescu A.-P., Socaciu E.-M. Fundamentele gândirii politice. Iaşi: Editura Polirom, 1999; Malaurie Ph. Antologia gândirii juridice. Bucureşti: Humanitas, 1996; Râbca E., Zaharia V., Mărgineanu V. Istoria doctrinelor politice şi de drept. Chişinău: Editura Muzeum, 2005; Антология мировой политической мысли. В 5 т. Москва: Мысль, 1997.
6. Ceterchi I., Craiovan I. Întroducere în teoria dreptului. Bucureşti: Editura ALL, 1993.
7. Mihai Gh., Motica R. Fundamentele dreptului.Teoria şi filosofia dreptului. Bucureşti: Editura ALL, 1997.
8. Enăchescu C. Tratat de teoria cercetării științifice. Iaşi: Polirom, 2005.
9. Supiot A. Homo juridicus. Eseu desapre funcția antropologică a dreptului. Bucureşti: Rosetti Educational, 2011.
10. Del Vecchio G. Lecții de filosofie juridică. Bucureşti: Europa Nova, 1997.
11. Perrin J.FR. Pour une theorie de la connaissance juridique. Geneva: Librariric Droz, 1997; Vida I. Manual de logistică formală. Bucureşti: Editura Lumina Lex, 2000; Atias C. Epistemologie juridique. Paris: P.U.F, 1995; Craiova I. Un posibil ghid pentru a cercetare științifică în domeniul dreptului. Bucureşti: Pro Universitaria, 2013.
12. Mihai Gh. Inevitabilul în drept Bucureşti. Lumina Lex, 2002.
13. Manolescu M.I. Ştiința dreptului şi artele juridice. Bucureşti: Editura Continent XXI, 1993; Vezi şi Dănişor D.C., Dogaru I., Dănişor Gh. Teoria generală a dreptului. Bucureşti: Editura C.H. Beck, 2006.

Revista NR 3_2019_.indd 215 03.12.2019 11:28:26

14. Avornic Gh. Teoria generală a dreptului.Chişinău: Cartier juridic, 2004.
15. Djuvara M. Teoria generală a dreptului. Drept raţional, izvoare şi drept pozitiv. Bucureşti: Editura ALL, 1995.
16. Sperantia E. Întroducere în filosofia dreptului. Cluj: Carte românească, 1946.
17. Dicţionarul Explicativ al Limbii Române. [on-line] https://dexonline.ro/ (vizitat la 19.12.2018).
18. Râbca E., Zaharia V., Mărgineanu V. Istoria doctrinelor politice şi de drept. Chişinău: Editura Muzeum, 2005.
19. Dicţionar Enciclopedic. Bucureşti: Editura Enciclopedică,1986.
20. Popescu S. Consideraţii generale privind doctrina juridică. Comunicare prezentată
la Sesiunea ştiinţifică a Institutului de Cercetări Juridice. În: Doctrina românească între tradiţie *şi* reformă. Bucureşti, 2014. [on-line] www.juridice.ro (vizitat la 19.12.2018).
21. Kelsen H. Doctrina pura a dreptului. Bucureşti: Humanitas, 2000.
22. Georgescu Şt. Filosofia dreptului. O istorie a ideilor din ultimii 2500 de ani. Bucureşti: All Beck, 2001.
23. Craiovan I. Metodologia juridică. Bucureşti: Editura Univers Juridic, 2005.
24. Enea V. Introducere în studiul statului şi al dreptului. Iaşi: Editura Samia, 2009.
25. Craiovan I. Un posibil ghid pentru a cercetare ştiinţifică în domeniul dreptului. Bucureşti: Pro Universitaria, 2013.
26. Huma I. Cunoaştere şi interpretare în drept. Bucureşti: Editura Academiei Române, 2005.
27. Trigg R. Înţelegerea ştiinţei sociale. Bucureşti: Editura Ştiinţifică, 1996.
28. Pisoschi A., Ardelean A. Introducere în metodologia cercetării ştiinţifice. Arad: „Vasile Goldiş" University Press, 2005.
29. King F. Strategia cercetării. Bucureşti: Editura Polirom, 2005.
30. Dogan M., Pahre R. Noile ştiinţe sociale. Interpretarea disciplinelor. Bucureşti: Editura Academiei Române,1993.
31. Pohoaţă G. Antologie de filosofie juridică. Bucureşti: Editura Pro Universitaria, 2017.
32. Grama D. Tendinţele evoluţiei doctrinelor juridice în Moldova. Bucureşti: Editura Actami, 2000.
33. Chelcea S. Metodologia cercetării sociologice. Metode cantitative şi calitative. Bucureşti: Editura Economică, 2004.
34. Craiovan I. Filosofia dreptului sau dreptul ca filosofie. Bucureşti: Editura Universul Juridic, 2010.

Revista NR 3_2019_.indd 216 03.12.2019 11:28:26